

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет соціальних наук і соціальних технологій
Кафедра Школа соціальної роботи ім. В. І. Полтавця

Кваліфікаційна робота
освітній ступінь - бакалавр

на тему: **«ПІДТРИМКА ВЕТЕРАНІВ АТО/ООС В УКРАЇНІ»**

Виконав: студент 4-го року навчання,
Спеціальності
231 Соціальна робота
Дробот Софія Олександрівна
Керівник Гусак Наталія
кандидат соц. наук, доцент
Рецензент Іванова О.Л.
Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою «_____»
Секретар ЕК _____
«_____» _____ 2022 р.

Київ - 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	6
РОЗДІЛ 2. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ПІДґРУНТЯ ДЛЯ ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ АТО/ООС	9
2.1. Потреби та проблеми ветеранів АТО/ООС	9
2.2. Нормативно-правові документи щодо надання підтримки ветеранам АТО/ООС, їх соціальної адаптації та реінтеграції	12
РОЗДІЛ 3. ПРОГРАМИ ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ АТО/ООС	18
3.1. Програми, спрямовані на фізичну та медичну реабілітацію	18
3.2. Програми, спрямовані на соціально-психологічну реабілітацію	20
3.3. Програми, спрямовані на працевлаштування	26
3.4. Інформаційна підтримка ветеранів	28
ВИСНОВКИ	32
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	33

ВСТУП

З початку 2014 року на території України триває війна, яку по-різному називали в офіційних документах. У квітні 2014 року О. В. Турчинов, який в той час виконував обов'язки Президента України, звернувся до народу з заявою про те, що на Сході України розпочалася антитерористична операція. Антитерористична операція – комплекс скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження запобігання та припинення терористичної діяльності, звільнення заручників, забезпечення безпеки населення, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичної діяльності (Про боротьбу з тероризмом, 2022). У квітні 2018 року тодішнім Президентом України П. О. Порошенком був підписаний наказ «Про початок операції Об'єднаних сил із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації на території Донецької та Луганської областей», операцію Об'єднаних сил відповідно.

З початку війни з 2014 року з фронту поверталися бійці, які, здебільшого без спеціальної підготовки, пройшли через війну. Станом на 01 липня 2021 року в Україні було 423 076 осіб, які брали участь у антитерористичній операції / операції об'єднаних сил. Зокрема йдеться і про 21 789 жінок (Шевчук, Беляєва, Яворовенко, 2017).

Внаслідок війни відбулися значні змін у суспільстві і однією з них стало збільшення кількості ветеранів, які повертаються з війни з низкою проблем в різних сферах свого життя – фізичні травми, травма війни, зміна способу життя, втрата роботи, конфлікти в сім'ї. Станом на 2018 рік, кількість ветеранів АТО за даними з відповідей на звернення Комітету Верховної Ради України у справах ветеранів, учасників бойових дій, учасників АТО та людей з інвалідністю - 192 900 тисячі осіб (ГО «Юридична Сотня», 2018). Власне, потреба у реінтеграції ветеранів від час переходу до цивільного життя і є очевидною.

Низка державних та громадських організацій впроваджують програми соціальної адаптації та реінтеграції колишніх військовослужбовців, спрямовані на повернення ветеранів до цивільного життя. Здебільшого такі програми стосуються соціальних виплат та соціальних гарантій, працевлаштування та перекваліфікації. Проте підтримка ветеранів у їх поверненні до цивільного життя є значно ширшою і покриває більше коло питань, які часто не є очевидними. Зокрема йдеться про психічне здоров'я, навички вирішення конфліктів, розподіл ролей та обов'язків в сім'ї, знайомство з особливостями працевлаштування та взаємодії між працівниками поза військовою культурою.

Особливості підтримки ветеранів вивчали Буряк (2014), Гіневський (2014), Шевчук (2017), Беляєва (2017), Яворовенко (2017), White (2014). Буряк та Гіневський детально описали соціальну адаптацію та нові умови існування ветеранів після початку воєнного конфлікту. Дослідник Шевчук, Беляєва, Яворовенко детально розглянули та описали соціальну реабілітацію та комплексну реабілітацію саме для ветеранів АТО/ООС з інвалідністю. Дослідник White зробив внесок у дослідження посттравматичного стресового розладу у ветеранів та способи вирішення цієї проблеми. Проте, загальне розуміння усього спектру підтримки ветеранів АТО/ООС в Україні залишається малодослідженим.

Метою даного дослідження є описати особливості надання підтримки ветеранам АТО/ООС в Україні.

Завдання:

- визначити основні потреби ветеранів АТО/ООС;
- з'ясувати нормативно-правове підґрунтя для надання підтримки ветеранам АТО/ООС;
- описати програми соціальної адаптації та реінтеграції ветеранів АТО/ООС.

Об'єктом дослідження є підтримка ветеранів АТО/ООС

Предметом програми підтримки ветеранів АТО/ООС.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та переліку використаних джерел і викладена на 35 сторінках.

РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження проводилося в місті Києві з січня по червень 2022 року і було призупинене через повномасштабне вторгнення російської армії на територію України. Дизайн дослідження було змінено. На початку планувалося здійснити оцінювання програми «Кіберзахисники», що впроваджувалася НаУКМА у партнерстві з КПІ та за фінансової підтримки CRDF Global. Проте через війну росії проти України учасники програми були мобілізовані і їх опитати не вдалося. Тому було вирішено описати наявні програми з підтримки ветеранів.

Дослідження проводилось в три етапи: підготовчий, основний та заключний. Перший етап проводився у лютому-березні 2022 року. Під час цього етапу було відібрано необхідні джерела для аналізу літератури та програми підтримки ветеранів АТО/ООС. Було визначено метод дослідження - аналіз документів, а також критерії для аналізу програм. Пошук програм здійснювався за допомогою мережі Інтернет на сайтах громадських організацій, які працюють з ветеранами АТО/ООС.

На другому етапі - основному, який відбувався у квітні - травні 2022 року, було проведено огляд літератури щодо підтримки ветеранів АТО/ООС, нормативного-правового забезпечення, проблем ветеранів та можливих способів їх вирішення.

На останньому етапі, який проводився у травні - червні 2022 року був здійснений аналіз програм підтримки ветеранів АТО/ООС.

В результаті аналізу літератури та нормативно правових актів було виявлено прогалини в законодавчій базі та шляхи їх вирішення, детально описано наявні програми підтримки ветеранів АТО/ООС.

Загалом для аналізу було відібрано 18 програм (див табл.1.) за принципами зручності та доступності. Для опису відібраних програм було

застосовано такі критерії: назва, мета, цільова група, ким і де впроваджується програма.

Таблиця 1.

Програми підтримки ветеранів АТО/ООС

<i>Назва програми</i>	<i>Хто впроваджує</i>
Безкоштовна дельфінотерапія для українських військових	Андрій Вагапов
«Іпотерапія. Досвід роду»	Львівський центр надання послуг учасникам бойових дій
Projekt W	Волонтери та ветерани антитерористичної операції / операції об'єднаних сил
«Яскрава година»	Studena NGO, Київська міська спілка ветеранів АТО
«Сильні духом»	Громадська організація «Девелопмент фаундейшн»
«Повернення до життя»	Національна Асамблея людей з інвалідністю України
«Ліга учасників АТО»	Всеукраїнське Об'єднання Учасників АТО «УКРАЇНЦІ-РАЗОМ!»
«Ігри нескорених» та «Ігри воїнів»	Міністерство у справах ветеранів, Повернись живим, Агенція стратегічних комунікацій
«VETERAN STARTUP EDUCATION»	Університет банківської справи, з міністерством ветеранів
«Соціальна та психологічна реабілітації населення, що постраждало внаслідок конфлікту»	Організація з безпеки і співробітництва в Європі
«Мобільні бригади»	Фонд ООН у галузі народонаселення, Міністерство у справах ветеранів України, Міністерство соціальної політики України, Органи місцевого самоврядування, Українська фундація громадського здоров'я.
Програма реабілітації ветеранів та їх родин, що постраждали внаслідок триваючого збройного конфлікту на сході України (Ukraine Crisis Appeal)	Союз Українських Організацій в Австралії, Міністерство у справах ветеранів, Благодійна організація «Карітас»
Підтримка реінтеграції ветеранів конфлікту на сході України та їхніх сімей	Міжнародна організація з міграції

«Проект Норвегія-Україна»	Міжнародний фонд соціальної адаптації, Міністерством закордонних справ Норвегії
Медична реабілітація поранених Українських бійців в Республіці Болгарія	Міністерство соціальної політики України та Міністерство оборони республіки Болгарія
КПКВК 2505150 „Заходи із психологічної реабілітації соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції та забезпечення постраждалих учасників антитерористичної операції санаторно-курортним лікуванням”.	Держава
сайт «Без броні»	Громадська ініціатива
«Пам'ятка Учасникам Російсько-української війни»	ГО “Юридична Сотня”, Міністерство соціальної політики України, Міністерство у справах ветеранів, та Міністерство оборони України та Генеральний Штаб Збройних Сил України

РОЗДІЛ 2. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ПІДҐРУНТЯ ДЛЯ ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ АТО/ООС

2.1. Потреби та проблеми ветеранів АТО/ООС

У державах, які прямо чи опосередковано брали участь у військових конфліктах, є чітке усвідомлення поняття «ветеран» та сформовані і функціонують механізми соціальної адаптації цієї категорії людей. Для України війна перестала бути нормальним станом відносин між державами. Вона перетворилася на щось нетипове, надзвичайне для нормального розвитку суспільства. І за таких обставин уявлення про ветеранів формувалося на основі образу ветеранів Другої світової війни, та існувало як символ героїзму. Ветеранами на той час були люди похилого віку, які отримували від держави певного роду пільги.

Проте молоді бійці, які повернулися з Донбасу не лише змінили погляди українського суспільства на ветеранів, але і заслужили позитивне ставлення. Так, Київським міжнародним інститутом соціології в травні — червні 2019 року було проведене опитування громадської думки. Перед респондентами поставили запитання, що стосувалося ставлення до ветеранів і ветеранок антитерористичної операції / операції об'єднаних сил. Друге запитання полягало у тому, чи бачить суспільство ветеранів і ветеранів антитерористичної операції залученими до політичної діяльності. Дане дослідження проводилося в межах Всеукраїнського дослідження «Думки і погляди населення України (Омнібус)». Під час дослідження було проведено 2021 інтерв'ю. Згідно з даними цього опитування, загалом українці демонструють позитивне ставлення до ветеранів АТО/ООС: так відповіли 62% респондентів; 16% назвали своє ставлення нейтральним; 9% з опитаних респондентів заявили про своє негативне ставлення до ветеранів АТО/ООС. За гендерним показником результати дослідження показали те, що більш позитивне ставлення до

ветеранів АТО/ООС серед чоловіків. Серед сільського населення спостерігається більш позитивне ставлення, більш прихильні до ветеранів жителі західних регіонів. На сході — радше нейтральне ставлення та 25% громадян заявили, що в них відсутня власна думка з приводу ветеранів та великої довіри до них.

Загальна кількість всіх ветеранів, які пройшли через бойові дії - антитерористичну операцію, чи операцію об'єднаних сил станом на другу половину 2021 року становлять більше 400 тисяч захисників. Враховуючи середню кількість населення в Україні, це складає майже відсоток.

Статистичні матеріали, нормативні документи та наукові праці дослідників, а також зазвичай і гасла з політичних трибун чи трансляції з ефірів медіа тему захисників України розпочинають з того, що всі були не готові до того, що бійці повернуться з горнила війни і потрібно буде рухатись в напрямку вирішення даних проблем. Однак захисники не тільки поверталися, вони віддавали своє життя на сході. А такі обставини створювали ще більш несприятливі суспільні процеси.

Зазвичай, в суспільстві військові дії мають асоціацію з фізичним пораненням, але після повернення з передової поширеними є також і проблеми психологічного характеру, у результаті яких виникають психосоматичні захворювання. Соціологічне дослідження громадської організації «Юридична сотня» дуже змістовно розкриває наслідки участі у захисті України, зокрема: 23% ветеранів залишились без основного місця праці; 32% отримали відмову при працевлаштуванні через статус ветерана; 72% звернулися за медичною допомогою після проходження служби; 34% вважають, що їм потрібна психологічна допомога.

Коли людина залишається сама із своїми проблемами то завжди є ризики для людини особисто і для суспільства в цілому. Як свідчать результати досліджень, негативними наслідками війни для ветеранів є руйнування міжособистісних контактів; конфліктні ситуації в сім'ях; поширення

алкоголізму; вживання наркотичних засобів; насильство. Наприклад, у США щодня фіксується близько 22 випадків самогубств серед ветеранів, що складає 18 % всіх суїцидів у країні. Тому для держави та суспільства найважливішим є питання реінтеграції ветеранів до мирного життя шляхом забезпечення гідної соціальної підтримки захисникам та їхнім сім'ям.

Ветерани АТО/ООС потребували повернення до соціально-активного життя і їх процес адаптації до мирного життя, повернення їх у сім'ї має свої труднощі та особливості, які перш за все спричинені тими подіями, через які вони пройшли. Згідно з Красильщиковим (2005), процес адаптації ветеранів відбувається як перехід її суб'єктів із системи “кадрової армії України” до системи “ринкової України” найзмістовніше характеризує проблему, яка гостро постала в українському суспільстві. Практично ідентичне визначення дають Буряк та Гіневський (2014): «Соціальна адаптація – це процес активного пристосування офіцера і членів його сім'ї до нових умов проживання в громадянському суспільстві з ринковою системою взаємовідносин». Коли особа не отримує таких послуг то буде неможливим її повернення до повноцінного життя.

Питання розроблення основних, ключових складових елементів, які стануть складовою системи соціальної підтримки ветеранів, яка гарантуватиме відновлення здоров'я, проведення психологічної реабілітації, забезпечення соціальної підтримки та адаптації учасників АТО/ООС, побудову системи професійної адаптації та працевлаштування, а також залучення міжнародної допомоги стало основним, воно виносилося на порядок денний засідань урядових комітетів і громадських організацій, активістів, волонтерів.

Оскільки питання соціальної адаптації бійців стояло досить гостро, то тема соціальної адаптації була на часі, вона стала об'єктом дослідження вітчизняних науковців. Автори зазвичай аналізують процеси, які вже мають місце в суспільстві, в окремих випадках цитують закордонних колег, інколи звертаються до зарубіжної наукової літератури. В загальному можна

підсумувати, що в своїх дослідженнях вони зупинилися на думці, що соціальна адаптація ветеранів являє собою процес «...комплексне пристосування ветеранів до умов мирного життя (цивільного середовища, громадянського суспільства) з ринковою системою відносин» (Шевчук, Беляєва, Яворовенко, 2017).

2.2. Нормативно-правові документи щодо надання підтримки ветеранам АТО/ООС, їх соціальної адаптації та реінтеграції

Зважаючи на відсутність в спеціалізованій літературі цілісного і комплексного підходу до бачення процесів повернення ветеранів до соціального життя, доцільним є дослідження способів вирішення даної проблеми на основі законодавчої бази, що прямо чи опосередковано регулює відносини в досліджуваній сфері.

Аналізуючи нормативно-правову базу, яка на той час визначала правовий статус військовослужбовців та ветеранів війни, слід визнати факт, що у законодавстві не було системи заходів з підтримки та соціальної адаптації ветеранів АТО/ООС.

На момент російської агресії у 2014 році Закон України від 22.10.1993 № 3551-ХІІ “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту” був єдиним законодавчим актом, спрямованим на соціально-правовий захист ветеранів (Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту, 2022). Цей закон визначав основні засади державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців. Даний закон також передбачав надання військовослужбовцям та членам їх сімей комплексу державних соціально-правових гарантій. Що стосується власне соціальної адаптації ветеранів, то основним нормативно-правовим актом залишався Наказ командувача внутрішніх військ МВС України від 30.11.2012 року № 531 «Про подальший розвиток психологічної служби внутрішніх військ МВС України».

На сьогоднішній день законодавство налічує понад сто нормативно-правових актів дія яких прямо чи опосередковано спрямована на регулювання суспільних відносини у сфері соціального і правового захисту та адаптації ветеранів. За сферою правового впливу можна поділити на такі групи: (1) визначають правовий статус окремих структур: ЗСУ, Нацгвардія (Про Збройні Сили України, Закон України, 2022), (Про національну гвардію України, Закон України, 2014); (2) визначають правовий статус окремих категорій громадян: осіб з інвалідністю, ветеранів; (3) визначають заходи з покращення матеріального становища (Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни, 2018); (4) визначають порядок надання пільг (Про порядок надання пільг, передбачених Законом України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту", 2020); (5) визначають порядок надання особі та позбавлення особи статусу учасника бойових дій (Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які виконували бойове (службове) завдання із захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України в умовах безпосереднього зіткнення та вогневого контакту з військовими формуваннями інших держав і незаконними збройними формуваннями, 2020); (6) визначають порядок звільнення від сплати податків (Кодекс законів про працю України, 2022); (7) надають гарантії працевлаштованим громадянам (Податковий кодекс України, 2022).

Порядок соціальної адаптації ветеранів безпосередньо регулюють нормативно-правові акти, що визначають коло суб'єктів, наділяють суб'єктів правовим статусом, тобто визначатимуть коло прав та обов'язків, а також порядок притягнення до відповідальності у сфері соціального захисту ветеранів антитерористичної операції, які звільняються з служби (Про затвердження Порядку організації соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції, осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії

Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей загиблих (померлих) таких осіб, 2022).

Ключовими також є концепції таких державних програм: (1) щодо організації соціальної та професійної адаптації (Про затвердження Порядку організації соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції, осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей загиблих (померлих) таких осіб, 2022); (2) щодо організації проведення психологічної реабілітації (Конституція України, 2020); (3) щодо організації проведення санаторно-курортного лікування (Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на забезпечення постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, членів сімей загиблих (померлих) таких осіб сана, 2022).

Систему заходів з підтримки ветеранів передбачено бюджетною програмою КПКВ 2505150, яка була започаткована у 2015 році та мала назву „Заходи із психологічної реабілітації соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції та забезпечення постраждалих учасників антитерористичної операції санаторно-курортним лікуванням”.

В грудні 2015 року Оцінювальною місією ВООЗ та Міжнародним товариством фізичної та реабілітаційної медицини зроблено висновки було визначено такі проблеми в підтримці ветеранів: фрагментованість нормативно-правової бази; відсутність злагодженої співпраці між суб'єктами надання послуг з реабілітації ветеранам. Тобто очевидним залишається той

факт, що комплексної та дієвої програми соціальної адаптації та реінтеграції ветеранів на протязі 2014-2016 років в державі не було.

Проаналізувавши низку нормативно-правових актів можна зробити висновок, що в основному закладення нормативно-правової бази з підтримки ветеранів АТО/ООС припадає на 2016-2018 роки. У 2018 році було створено Міністерство у справах ветеранів України (Деякі питання Міністерства у справах ветеранів, 2022). Законодавством визначено, що саме Міністерство у справах ветеранів України здійснюватиме низку заходів у сфері керівництва під час розроблення державних цільових програм та здійснюватиме контроль за виконанням заходів, визначених в цих програмах.

Поняття «соціальна адаптація» також отримало своє нормативне закріплення. Змістом даного поняття стало наступне: допомога у проведенні аналізу життєвої ситуації; допомога у визначенні основних проблем, шляхів їх розв'язання; надання інформації з питань соціального захисту населення; навчання, формування та розвиток соціальних навичок, умінь; допомога у зміцненні та відновленні родинних та суспільних корисних зв'язків; організація денної зайнятості та дозвілля (Про затвердження Порядку організації соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції, осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей загиблих (померлих) таких осіб, 2022).

У законодавчій площині соціальна адаптація має три аспекти: право на позачергове влаштування до закладів соціального захисту населення, обслуговування службами соціального захисту вдома, відшкодовуються витрати, пов'язані з доглядом за цим ветераном антитерористичної операції у разі неможливості здійснення такого обслуговування закладами соціального обслуговування населення.

Оскільки ветерани АТО/ООС є дуже чутливою верствою суспільства, то

безумовно для повної соціальної адаптації та реінтеграції до мирного життя даного виду пільг не достатньо. Тобто спосіб їх надання є застарілим, крім того вони здебільшого ніколи не задовольняють вирішення тої кількості проблем, з якими ветерани антитерористичної операції приходять у мирне життя.

Зараз в Україні основні програми підтримки здійснюються у чотири способи. Першим способом є запровадження програм соціальної адаптації є ініціатива самих ветеранів антитерористичної операції, вони самостійно: вирішують проблеми реінтеграції, допомагають постраждалим від війни особам, які самі не можуть про себе подбати; лобіюють інтереси спільноти перед місцевою владою; займаються соціальним бізнесом. Другим способом підтримки є ініціатива громадських організацій чи волонтерських угруповань. Третім – участь міжнародних організацій та іноземних урядових установ. Четвертим – ініціативи, що впроваджуються міськими центрами підтримки ветеранів АТО/ООС.

Міські центри діють за регіональним принципом, що власне обмежує права ветеранів антитерористичної операції / операції об'єднаних сил. Зазвичай такі центри складаються з відкритого простору для відвідувачів, зони здоров'я, кімнати для занять та тренінгів. Слід зазначити, що такі майданчики є зоною роботи для громадських організацій, волонтерських груп. Крім того у зв'язку з війною з Росією та виникненням ще одного актуального для суспільства питання, а саме значною кількістю вимушено переміщених осіб дані центри не будуть мати змогу одночасно забезпечувати ветеранів антитерористичної операції у всіх потребах, що виникають у зв'язку з поверненням до мирного життя. На тему розвитку міських центрів підтримки ветеранів антитерористичної операції відбувся брифінг. Міністерство у справах ветеранів України, ГО «Простір можливостей» та Міжнародний фонд «Відродження» (2021) об'єдналися заради розвитку в Україні ветеранських просторів, як важливих інструментів реінтеграції ветеранів антитерористичної операції до мирного життя. Дана програма мала за мету сформувати майданчики, на яких

поєднуються зусилля небайдужих людей, які захищають інтереси спільноти та підтримують їх. Слід зазначити, що під час цього заходу було озвучено застосовувати такі простори як державну стратегію реінтеграції ветеранів.

Як свідчить моніторинг нормативно-правової бази часів початку антитерористичної операції. То очевидним стало те, що у 2014 до війни не було готове не тільки суспільство але і тогочасне законодавство.

У грудні 2015 року Оцінювальною місією ВООЗ та Міжнародним товариством фізичної та реабілітаційної медицини зроблено висновки «Оцінювання системи реабілітації в Україні». Даний висновок підкреслив негативний стан справ. Зокрема, в той час мова не йшла про соціалізацію, адаптацію, емоційні стани, отримані внаслідок пережитого, та навіть про те, що за таких обставин руйнуються сім'ї. Основним меседжем було те, що навіть для лікування військових не було належних умов. Соціальну адаптацію тих часів слід розглядати, як сукупність пільг, які ветерани отримали, як компенсацію за службу. Зародження поняття «соціальна адаптація» ветерана припадає на 2018 рік. Саме тоді дане поняття знайшло своє законодавче закріплення. Було створене міністерство та були розроблені програми розвитку.

Однак в Україні не працювала державна програма соціальної адаптації, для таких чутливих категорій, як солдати, що повертаються з передової. Причинами перш за все є відсутність єдиної законодавчої бази, відсутність злагодженої роботи органів державної влади та місцевого самоврядування, відсутність єдиної комплексної програми соціальної адаптації, реінтеграції для ветеранів, непоінформованість ветеранів антитерористичної операції щодо їх правового статусу. Сьогодні на законодавчому рівні для ветеранів закріплений ряд засобів соціальної адаптації, зокрема перебування в санітарно-курортних закладах, а також профорієнтація в закладах професійно-технічної освіти. Однак з кожним роком ситуація покращується. З війни приходять молоді люди, які хочуть рухатися в майбутнє.

РОЗДІЛ 3. ПРОГРАМИ ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ АТО/ООС

В ході аналізу програми, які мають на меті допомогти ветеранам повернутися до цивільного життя, було об'єднано в 4 основні групи: програми, які спрямовані на фізичну реабілітацію, на соціально-психологічну реабілітацію, на працевлаштування та на медичну реабілітацію.

3.1. Програми, спрямовані на фізичну та медичну реабілітацію

Функціонує низка програм з фізичної реабілітації, оскільки вони є важливою складовою процесу соціальної адаптації ветеранів.

Програма для ветеранів «Яскрава година» спрямована на проведення безкоштовних тренувань з наступних видів спорту: з крос-фіт, бойове самбо, вело - та гірські походи, реабілітаційна риболовля, арт-терапія, кіноклуб.

Програма «Сильні духом» полягає у наданні безкоштовної фізичної реабілітації ветеранам. Програма складається з двох етапів, а саме: діагностика та лікування. В межах даної програми мова йде про наступні захворювання : травми опорно-рухового апарату; неврологічні захворювання; болю, (психосоматика) . До програми залучені найкращі спеціалісти Львова.

Проект «Повернення до життя» є програмою, яка складається з сегменту фізичної, психологічної та соціальної реабілітації. Програма акцентована на формування людини, яка є незалежною у повсякденному житті та активною у суспільстві. Слід зазначити також, що скористатися даною програмою можуть лише люди, що отримали поранення чи зазнали травм.

Також заснована громадською спілкою «Всеукраїнське Об'єднання Учасників АТО «УКРАЇНЦІ-РАЗОМ!» «Ліга учасників АТО». Це футбольний чемпіонат, в якому змагаються команди ветеранів антитерористичної операції / операції об'єднаних сил. Самі ветерани стверджують що участь у турнірі

забезпечує соціалізацію, зокрема між військовими підрозділами. Також в такий спосіб налагоджуються стосунки між самими учасниками антитерористичної операції \ операції об'єднаних сил.

Аналіз програм соціальної адаптації ветеранів у спортивній площині не буде об'єктивним без таких понять, як «Ігри нескорених» та «Ігри воїнів». Метою ігор є вшанування військових ветеранів, підтримка їх реабілітації та адаптаційна допомога людям, які захищаючи батьківщину втратили здоров'я. Адже окрім соціальної адаптації ветеранів дані заходи також мають вагоме значення для формування на міжнародній арені позитивного образу «українського воїна».

Повноцінне повернення ветеранів АТО/ООС до цивільного життя неможливо забезпечити без медичного супроводу, який би забезпечував їх потреби, включно з лікуванням отриманих травм та ушкоджень, отриманих під час несення бойової служби/

Медична реабілітація поранених Українських бійців в Республіці Болгарія. Проект медичної реабілітації в Болгарії поранених українських військовослужбовців, які проходять дійсну військову службу та звільнених у запас, жінок і цивільного персоналу сектору безпеки і оборони здійснюється відповідно до Угоди між міністерством соціальної політики України та міністерством оборони республіки Болгарія. Усього протягом двох років планується здійснити реабілітацію близько 300 осіб без залучення фінансових витрат з Української сторони. Термін медичної реабілітації у формі фізіотерапії складає не більше двох тижнів в лікарні «Калероя» - Хісар.

Відповідно до угоди витрати, пов'язані із проходженням фізіотерапії та розміщенням осіб забезпечуватиме Болгарська сторона, а витрати, пов'язані з міжнародним і місцевим транспортуванням, медичним страхуванням осіб і забезпечення їх харчуванням на період медичної реабілітації забезпечуватиме Трастовий фонд НАТО в Україні в сфері медичної реабілітації.

Угодою визначено показання для фізіотерапії у місті Хісар, такі, як пошкодження опорно-рухового апарату та травми периферичної нервової системи верхніх і нижніх кінцівок. Відповідно до угоди в місті Хісар не можуть лікуватися особи із протипоказаннями для фізіотерапії, такими, як гострі хронічні захворювання або захворювання у стані загострення та хвороби з ускладненнями, які потребують подальшого спостереження та лікування.

Міністерство у справах ветеранів координує питання збору документів для подальшого направлення списків кандидатів Болгарській стороні. Відбір кандидатів для проходження медичної реабілітації здійснюється виключно болгарською стороною. У випадку, якщо ветеран антитерористичної операції матиме бажання, а стан його фізичного здоров'я відповідатиме вимогам визначеним програмою, він має повинен звернутися до мін ветеранів та надати визначений законодавством пакет документів (Армі-інфо, 2020).

Програми для фізичної реабілітації більш пристосовані для ветеранів з інвалідністю. Вони позитивно впливають на фізичний та психологічний стан учасників. Проходячи дані програми з фізичної реабілітації, учасники можуть оволодіти необхідними вміннями та навичками для інтеграції та адаптації у повсякденному житті.

3.2. Програми, спрямовані на соціально-психологічну реабілітацію

У місті Одеса ветерани антитерористичної операції мають можливість спробувати унікальний метод реабілітації за допомогою спілкування з дельфінами. Програму оздоровлення ветеранів і членів родин загиблих воїнів ініціювали громадські активісти.

На сьогоднішній день вже розроблена концепція оздоровчої терапії, яка передбачає наступні заходи: відвідування вистави, лекції про дельфінів для початківців, навчання правил поведінки із дельфінами, знайомство і перший тактильний контакт на помості, безпосереднє занурення із ними до басейну і

сонаро-терапію («Життя після АТО» , 2020).

У Львові ветерани антитерористичної операції залучаються до реабілітації за допомогою іпотерапії. Курс має назву «Іпотерапія. Досвід роду». Програма складається з таких елементів як догляд за кіньми та налагодження з ними довірливих стосунків. Після повернення із зони бойових дій у багатьох є проблеми з емоціями, тому психологічна допомога є надзвичайно актуальною. А іпотерапія може допомогти їм в цьому і позитивно вплине на їх емоційний стан.

Розпочав свою роботу перший англomовний театр ветеранів антитерористичної операції / операції об'єднаних сил - Projekt W. Даний театр є проектом волонтерів та ветеранів антитерористичної операції / операції об'єднаних сил. Зокрема фільм «Повернення» показує долі реальних людей, які повернулися до життя після важких життєвих обставин під час проведення антитерористичної операції. Всього до складу входить чотири стрічки. Кожна стрічка містить такі елементи: історію головного героя; коментарі з психологами; коментарі з волонтерами; роботодавцями ветеранів АТО.

В Україні працює Проект ОБСЄ «Соціальна та психологічна реабілітації населення, що постраждало внаслідок конфлікту». За умовами даного проекту відбудеться навчальний візит групи українських посадовців та фахівців до Ізраїлю. Метою даного проекту стане розробка інформаційного онлайн - довідника. Даний довідник буде містити актуальну допомогу населенню, що постраждало внаслідок конфлікту. Також в цьому довіднику буде розміщено серію тренінгів для персоналу, задіяного в даній програмі.

Також запущена та ефективно функціонує в Україні програма «Мобільні бригади» соціально-психологічної допомоги ветеранам антитерористичної операції та членам їх родин. Дана програма розпочала функціонувати у 2019 році. До програми долучилися такі інституції: Фонд ООН у галузі народонаселення, Міністерство у справах ветеранів України, Міністерство соціальної політики України, Органи місцевого самоврядування, Українська

фундація громадського здоров'я. Слід зазначити, що дана програма соціальної адаптації ветеранів антитерористичної операції функціонує за підтримки уряду Великої Британії. Вони надають допомогу та консультації ветеранам та членам їх сімей в міській і сільській місцевості, сприяють доступу ветеранів до необхідних соціальних і психологічних послуг, та послуг із реабілітації. Надання підтримки ветеранам значною мірою сприяє налагодженню їх комунікації та стосунків з родичами та громадою. Мобільні бригади виїжджають до місця проживання клієнтів, а також надають консультації телефоном та онлайн.

В Україні також запущена міжнародна програма реабілітації ветеранів та їх родин. Дана програма колом суб'єктів яким надається допомога визначає, дещо ширше коло суб'єктів, вона спрямована на всіх людей, що постраждали. Тобто за мету вона має саме сприяння у наданні допомоги, вирішенні проблем, що виникають у людей внаслідок триваючого збройного конфлікту на сході, України (Ukraine Crisis Appeal). Дана програма має австралійське коріння. Проект здійснюється за підтримки «Союзу Українських Організацій в Австралії» (AFUO – CYOA). Даний проект активно співпрацює з Міністерством у справах ветеранів. В рамках даного проекту в першу чергу надається допомога ветеранам антитерористичної операції / операції об'єднаних сил, які отримали поранення під час виконання бойового обов'язку, також осіб, що мають інвалідність. Також дана програма передбачає надання допомоги членам сімей (дружинам і дітям) ветеранів антитерористичної операції / операції об'єднаних сил, тим, які отримали поранення під час виконання бойового обов'язку, також осіб, що мають інвалідність. Дана програма передбачає індивідуальний підхід до надання допомоги. Тобто людина отримує комплекс тих видів допомоги, які дозволять ветерану та його родині зробити найбільш потрібні кроки. Завдання програми: допомогти перейти до мирного життя; сприяння повноцінній реінтеграції особистості; забезпечення відчуття людини повноцінного членом соціуму. А отже і допоможуть запобігти негативним

стратегіям долати наслідків війни, агресії, депресії. Задля досягнення всіх цілей здійснюється комплексний аналіз проблеми у ветеранської родини.

Аналізуються усі напрямки. Особлива приділяється тим сферам життя людини, де держава чи місцева влада не здатні надати допомогу. Тому пріоритетним ті, де виключно кошти таких проектів як даний можуть допомогти. Пріоритет надається тим рішенням які забезпечать довготривалий ефект. Для організації важливим є надати ветерану впевненості та оптимізму в майбутньому. Для даної організації важливим є те, щоб особа якнайшвидше поверталася до мирного життя.

Тому переважає концепція стає «стартовим майданчиком» для наступних кроків, а не формує базу клієнтів. Слід зазначити, що географія проекту поширюється на всю територію України.

До даної програми вже долучилися благодійна організація української греко-католицької церкви – Карітас. На умовах співпраці відремонтовано реабілітаційний центр «Назарет».

Залученню ветеранів до програм адаптації та впровадженню «подібний до подібного» підходів присвячено роботу Т. Вайта «Система приятелів», за якою ветерани допомагають ветеранам подолати ПТСР.

Одним з таких є проект «Підтримка реінтеграції ветеранів конфлікту на сході України та їхніх сімей». Даний проект впроваджує Міжнародна організація з міграції (МОМ). Даний проект реалізується у Львівській області та виконавцем на місці є Молодіжна організація “СТАН”. Фінансову підтримку дає Європейський Союз. У цьому проекті відбувається проведення таких тренінгів: з інтеграції, соціального згуртування, залучення коштів із розвитку громади, підготовки грантових проектів та із соціального згуртування в громадах.

Програма розроблена канадськими, британськими, українськими психологами та психотерапевтами. Проводиться програма в Україні з 2016 року. Для українських військових та їхніх сімей програма стартувала у Словаччині.

Старт випав на 2014 рік. Дана організація підтримує сімейні цінності. Допомоги після повернення з війни потребують не лише ветерани. Не менш болісні душевні травми у їхніх дружин та дітей. Завдяки терапії багатьом родинам вдається налагодити стосунки та знайти взаєморозуміння і навіть уникнути розлучення. За офіційною інформацією, яку надали організатори, «Загалом з 2015 року і до сьогодні цей психологічний супровід отримали понад 2 000 осіб».

Слід зазначити, що такі програми, саме психологічної підтримки є особливо необхідними у роботі з ветеранами антитерористичної операції / операції об'єднаних сил. На це є доволі не приємна причина, яка має місце в нашому суспільстві. Це суїцид серед ветеранів антитерористичної операції об'єднаних сил. Статистику визначити важко, оскільки це дуже чутлива тема, вона часто замовчується посадовими особами та чиновниками. Військовий прокурор Анатолій Матіос у лютому 2018 року заявив про 518 учасників АТО, які вчинили самогубство.

Однак, начальник Головного управління морально-психологічного забезпечення Збройних сил України Олег Грунтковський заперечив статистичні дані, які надав Анатолій Матіос. Свої статистичні дані він так і не назвав. Він заявив що це комерційна інформація. Не називає цифри і Міністерство оборони України. Причиною не оприлюднювати відповідні статистичні дані. Дана інформація має гриф «таємно». А. Матіос підкреслив, що вирішити проблему самогубств серед військовослужбовців можливо шляхом комплексної – системної державної психосоціальної реабілітації і адаптації ветеранів, якої в Україні наразі немає.

Психологічні проблеми також пов'язані з так званим посттравматичним синдромом. Крім того у психології ветеранів антитерористичної операції є свої особливості. Вони не довіряють кімнатним психологам і готові говорити лише з такими ж, як самі - побратимами – в кого за плечима є досвід війни і хто знає, що їм випало пережити. Сучасне суспільство відчуває потреби ветеранів

антитерористичної операції / операції об'єднаних сил, та прикладає зусиль щодо їх соціальної адаптації.

Розглянувши програми соціальної адаптації та реабілітації, що пропонуються в суспільстві міжнародними організаціями, громадськими формуваннями, активістами та і часто розробляються самими ветеранами, необхідно також звернутися і до тих програм соціальної адаптації, які гарантуються ветеранам антитерористичної операції державними стандартами, бюджетами та програмами.

Санаторно-курортне лікування, полягає у тому, що органи соціального захисту населення забезпечують безоплатними путівками до санаторно-курортних закладів, таке забезпечення має відбуватися відповідно до медичних рекомендацій в порядку черговості.

У 2017 році змінено існуючу систему закупівлі санаторно-курортних послуг. Також змінено порядок відшкодування вартості таких послуг(путівки). Тепер перерахування коштів санаторно-курортним закладам за надані послуги відбувається безготівково. На підставі трьохсторонньої угоди (особа – управління – санаторій) та визначено розпорядниками коштів, передбачених на зазначені цілі, нижчого рівня обласні та районні органи соціального захисту населення. Крім цього основна перевага полягає у тому, що учасник має право обрати санаторно-курортний заклад сам. Ветеран потребує адаптації, але за сучасною державною програмою. Така програма повинна відповідати сучасним стандартам.

Громадська організація «ВГО Побратими» провела дослідження думок ветеранів. Серед ветеранів популярною є думка, що таким чином організована реабілітація, це ще одна психологічна травма для ветерана.

Для забезпечення постраждалих учасників антитерористичної операції санаторно-курортним лікуванням передбачена бюджетна програма КПКВ 2505150 „Заходи із психологічної реабілітації соціальної та професійної

адаптації учасників антитерористичної операції та забезпечення постраждалих учасників антитерористичної операції санаторно-курортним лікуванням”.

На забезпечення виконання заходів із психологічної реабілітації, соціальної та професійної адаптації, забезпечення санаторно-курортним лікуванням постраждалих учасників Революції Гідності, учасників АТО/ООС, членів сімей загиблих (померлих) бюджетним фінансуванням передбачено 256 мільйонів гривень, що на 10 мільйонів гривень, більше, ніж у 2020 році.

Також розпочато проект з мікрофінансування ветеранського бізнесу. Суб'єктами фінансування є ветерани антитерористичної операції, а також члени їх сімей. Основна вимога, особи мають мати статус внутрішньо переміщеної особи (ВПО). За інформацією мін ветеранів ветерани вже почали отримувати одноразове грошове відшкодування. Ці кошти використовуються виключно для ведення власної справи.

3.3. Програми, спрямовані на працевлаштування

Цивільна особа перебуваючи у комфортних умовах не відчуватиме себе повноцінною в суспільстві не будучи реалізованою у професійній сфері. Слід зазначити, що українські дослідники Рубцова В.С., Абрамова Є.В., Буряк М.І., Гіневський А.В.. визначають поняття адаптації в першу чергу, як пристосування до умов праці через проходження процесу перепідготовки на іншу професію.

Ветерани антитерористичної операції можуть реалізувати своє право на професійну адаптацію у двох площинах. Першою є професійна адаптація шляхом звернення до державних правил, програм, інституцій, порядків надання особам, які є ветеранами антитерористичної операції такої послуги. В державному контексті дане поняття знайшло своє законодавче закріплення. Його можна трактувати як певні заходи, які здійснюються задля формування чи покращення професії. Такі заходи можуть бути здійснені: шляхом навчання, в

порядку інформування, консультування, надання профорієнтаційних послуг, підвищенням конкурентоспроможності ветеранів на ринку праці

Зазвичай в суспільстві відбувається активний процес залучення працівників до праці на робітничих професіях. При цьому враховують уміння і навички якими людина вже володіє на той час. Програми працевлаштування та навчання нових професій ветеранів антитерористичної операції/ операції об'єднаних сил в основному здійснюється на базі закладів професійної, професійно-технічної освіти.

Зараз в Україні суспільну групу складають, переважно більшість молодих ветеранів антитерористичної операції / операції об'єднаних сил. Тому зрозумілою є їх потреба освоювати, опановувати ті, професії які є актуальними, ті, які самі розвиваються, та які є ключовими для розвитку суспільства. Такі професії, які в майбутньому приносять хороші статки.

Університет банківської справи у співпраці з міністерством ветеранів проводить навчальний курс для ветеранів АТО/ООС власна справа в межах проекту «VETERAN START UP EDUCATION». Метою курсу даного було визначено досягнення серед ветеранів антитерористичної операції наступних завдань: надати практичні знання щодо створення інтегрованої моделі бізнесу ; сприяння психологічній адаптації, розкриття потенціалу; сформувати впевненість у власних силах, мотивувати на нові досягнення через заснування власної справи; допомогти реалізувати старт ап, надати менторський супровід учасникам та допомогти їм підготувати їм бізнес-проект на обласний конкурс з ціллю отримати фінансування на його реалізацію.

В Україні діє проект «Норвегія-Україна». Він покликаний забезпечити процес навчання ветеранів антитерористичної операції та членів їх сімей мирним професіям, які є актуальними в суспільстві та запитуваними на ринку праці. Тобто «Проект Норвегія-Україна», це програма профорієнтації та соціальної адаптації. В межах даної програми ветерани антитерористичної операції пройшли безкоштовне навчання. Навчання проходило на базі

Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Для безкоштовного навчання ветеранів антитерористичної операції / операції об'єднаних сил було обрано «Професійний розвиток у сфері кібербезпеки».

Програма за якою проходило навчання складалася з двох частин. Перша частина була присвячена опануванню нової професії. Друга частина програми полягала у поверненні ветерана до цивільного життя.

Після проходження прослуханого курсу учасники отримали сертифікат міжнародного зразка. Отримання сертифікату надало можливість новим «Кіберзахисникам» продовжувати навчання в даній сфері, а в подальшому отримати можливість працювати у сфері кібербезпеки. Таким чином ветерани антитерористичної операції внаслідок професійної профорієнтації переходили до професії «Кіберзахисники». В результаті освоєння курсу учасників було забезпечено робочими місцями у державних та приватних структурах. У 2022 році буде стартувати нова програма «Проекту Норвегія-Україна». Це буде спеціальний онлайн-курс, який надаватиме інформацію про особливості функціонування територіальних громад. Даний проект буде реалізований Національним університетом «Львівська Політехніка».

Всеукраїнська Асоціація Керівників бізнесу в рамках проекту «Соціально-економічна підтримка реінтеграції ветеранів конфлікту на сході України та членів їх сімей», що фінансується Європейським Союзом, дає можливість ветеранам антитерористичної операції взяти участь у проекті щодо започаткування та розвитку бізнесу. Програма полягає у наданні грантової допомоги у вигляді обладнання. Дана програма впроваджується за сприяння Міжнародної організації з міграції.

3.4. Інформаційна підтримка ветеранів

Важливим елементом у соціальній адаптації ветеранів має інформація. Вона повинна бути доступною та у швидкому доступі для кожного ветерана.

Тому Мінветеранів створило систему “е-Ветеран”, який являє собою інформаційний довідник. Він містить інформацію щодо наявних послуг в сфері лікування й психологічної допомоги та процедур, які потрібно пройти для отримання відповідної допомоги. Довідник включає в себе карту України з позначеними надавачами послуг. Це дозволяє знайти та обрати заклади, відповідно до потреб і вподобань ветеранів з різних куточків України.

У 2016 році в Україні розпочав роботу сайт «Без броні». Це громадська ініціатива, яка виникла спонтанно, коли людина наштотхнулася на проблеми при вирішенні інформаційних питань, які стосувалися правового статусу ветерана антитерористичної операції/ операції об’єднаних сил. Він являє собою єдину базу перевірених можливостей та ініціатив для тих, хто бачив війну на власні очі. Даний ресурс було створено з метою допомогти ветеранам в цивільному житті, шляхом зібрання в одному місці всіх корисних ініціатив для ветеранів антитерористичної операції / операції об’єднаних сил. Ресурс співпрацює з волонтерськими організаціями, ветеранськими спілками, що надають допомогу бійцям. Для зручності ветеранів антитерористичної операції інформація на ресурсі групується за регіонами в яких вона може бути надана, а також за потребами, тобто за тематикою. На сайті публікується інформація про вакансії, тренінги, курси, ініціативи, спрямовані на соціалізацію ветеранів антитерористичної операції /операції об’єднаних сил. Слід зазначити, що вся інформація публікується на сайті під вкладками «Допомога поруч» та «Можливості». Це власне той приклад програми соціальної адаптації, який не потребує ні міжнародного фінансування, ні затвердження урядових програм. Але є тією складовою соціальної адаптації без якої важко уявити ситуацію в Україні.

Правова група «Січ» розробила і видала посібник для учасників бойових дій, котрі отримали на війні поранення. У посібнику прописано законодавчі

норми та власний досвід у вирішенні питань, з якими стикаються травмовані військовослужбовці. Це покрокова інструкція, де вказано, як отримати від держави компенсацію та необхідне лікування.

Гострим залишається питання поінформованості учасників антитерористичної операції щодо їх правового статусу. З метою визначення рівня суспільної обізнаності щодо таких понять, як «ветеран» та який його правовий статус в суспільстві Громадською організацією «Юридична сотня» було проведене соціологічне дослідження. Опитування було проведене за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку. Основним меседжем до суспільства було запитання: “Що вони розуміють під поняттям «ветеран»”?

Опитування проводилося в Україні вже після того як розпочалася антитерористична операція. Фахівці, які займалися власне моніторингом громадської думки, визначили, що результат був неочікуваним. Респонденти не були ознайомлені з законодавчою базою. Загалом в межах дослідження спеціалістами Громадської організації було проведено два опитування респондентів. В одному з опитувань взяли участь 595 респондентів, в іншому опитуванні взяли участь 1442 респонденти відповідно. Під час проведення першого опитування з людьми спілкувалися стосовно того хто відповідно до чинного законодавства, що діяло в Україні на той час є ветераном. Результати насправді були невтішними. Більшість опитаних громадян назвали ті категорії, які їм були присвоєні, кого вони вважають ветераном, які серед них є категорії.

Друге стосувалося пільг, де правильно відповісти на запитання змоли лише 3% опитаних. Більшість відповіла правильно лише на половину запитань, поставлених їм під час опитування. Відповіді базувалися зазвичай на пережитках минулого. Для більшості опитаних було складно правильно визначити категорії ветеранів. Особливо не приємним фактом є той, факт, що опитування проводилося серед громадян, які відносяться до ветеранів, а вони не знали, що є ветеранами. Оскільки громадяни є не проінформовані стосовно того

які вони мають права, чи які пільги вони мають, вони відповідно не можуть реалізувати свої потреби.

Звичайно на хвилі актуальності теми ветеранів антитерористичної операції активізуються громадські організації, створюються волонтерські групи. Вони безперечно намагаються вирішувати ті чи інші питання правового характеру, проводять громадські слухання. Однак воєнні дії закінчуються, ветерани повернуться до мирного життя і залишаються самі з своїми проблемами. Тому запровадження законодавчої програми безоплатної правової допомоги повинно бути дієвим інструментом для вирішення проблем ветеранів антитерористичної операції.

Також важливим кроком держави на шляху до соціальної адаптації та інтеграції ветеранів антитерористичної операції є створення так званих центрів безоплатної правової допомоги. З метою надання правової допомоги, та координації діяльності центрів безоплатної правової допомоги діє Координаційний центр з Надання правової допомоги.

Серед сучасних засобів правової допомоги слід відмітити мобільний застосунок «Твоє право». Враховуючи той факт, що більшість бійців є досить молодого віку є надія що дана програма буде забезпечувати потребу в правовому захисті ветеранів антитерористичної операції.

ЗСУ розроблена «Пам'ятка учасникам російсько-української війни». Вона містить інформацію: щодо прав, обов'язків, правового статусу, а також інформує громадян як правильно діяти в тих чи інших ситуаціях. Ця пам'ятка розроблена ГО «Юридична Сотня» спільно з фахівцями Міністерства соціальної політики України, Міністерства у справах ветеранів, та Міністерства оборони України та Генерального Штабу Збройних Сил України. Метою є забезпечення військовослужбовців базовою інформацією щодо пільг, прав і соціальних гарантій, а також – надання рекомендацій щодо порядку дій в певних ситуаціях.

ВИСНОВКИ

Метою даної кваліфікаційної роботи було описати особливості надання підтримки ветеранам АТО/ООС. Головною потребою ветеранів АТО/ООС є розвиток та підтримка складових елементів системи, яка буде включати собі комплексну підтримку для проведення соціально-психологічної реабілітації, фізичної реабілітації, допомозі у здобутті необхідних знань та навичок необхідних для працевлаштування та правової підтримки.

Нормативно-правове забезпечення для підтримки ветеранів АТО/ООС почала розвиватись з 2014 року через воєнний конфлікт і з кожним роком приймаються необхідні закони для забезпечення життєдіяльності ветеранів АТО/ООС після війни. На сьогоднішній день законодавство України налічує понад сто нормативно правових актів, які прямо чи опосередковано забезпечують необхідну підтримку ветеранам АТО/ООС .

У дослідженні було розглянуто програми соціальної адаптації та реінтеграції ветеранів АТО/ООС. Більшість з наведених програм створені громадськими організаціями та волонтерами. Також були наведені програми, які організовані та фінансовані міжнародними партнерами.

Програми були поділені на кілька сфер : фізична та медична, соціально-психологічна реабілітація, працевлаштування та програми створені для інформаційної підтримки ветеранів.

Перспективами розвитку сфери підтримки ветеранів АТО/ООС є розвиток та покращення законодавчих актах, державна підтримка у фінансовому забезпеченні програм підтримки для ветеранів та залучення міжнародних партнерів для отримання досвіду впровадження програм для підтримки ветеранів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України, № 254к/96-ВР (2020) (Україна).
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Кодекс законів про працю України, Кодекс України № 322-VIII (2022) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
3. Податковий кодекс України, Кодекс України № 2755-VI (2022) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
4. Про боротьбу з тероризмом, Закон України № 638-IV (2022) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>
5. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту, Закон України № 3551-XII (2022) (Україна).
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>
6. Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни, Закон України № 1603-IV (2018) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1603-15#Text>
7. Про національну гвардію України, Закон України №: 876-18 (2014) (Україна) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>
8. Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни, Закон України № 1603-IV2004 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1603-15#Text>
9. «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних сил України, та членів їх сімей» Закон України № 1763-IV 2004
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1763-15#Text> (19)
10. «Про безоплатну правову допомогу» Закон України № 3460-VI (2011) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>
11. Про порядок надання пільг, передбачених Законом України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту", Постанова Кабінету

Міністрів України № 94 (2020) (Україна).
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94-94-п#Text>

12. «Про затвердження Порядку виплати грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення деяким категоріям осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей» Постанова КМУ № 719 2016
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/719-2016-%D0%BF#Text>

13. «Деякі питання виплати у 2022 році разової грошової допомоги, передбаченої Законами України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту” і “Про жертви нацистських переслідувань» Постанова КМУ №540-2022-п, 2022

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-2022-%D0%BF#Text>

14. Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які виконували бойове (службове) завдання із захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України в умовах безпосереднього зіткнення та вогневого контакту з військовими формуваннями інших держав і незаконними збройними формуваннями, Постанова Кабінету Міністрів України № 203 (2020) (Україна).
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203-2020-п#Text>

15. Про затвердження Порядку організації соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції, осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей загиблих (померлих) таких осіб, Постанова Кабінету Міністрів України № 432 (2022) (Україна).
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/432-2017-п#Text>

16. «Про затвердження Порядку проведення психологічної реабілітації постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і

оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, членів їх сімей та членів сімей загиблих (померлих) таких осіб» Постанова КМУ №1057-2017-п 2017

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-2017-%D0%BF#Text>

17. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на забезпечення постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, членів сімей загиблих (померлих) таких осіб сана, Постанова Кабінету Міністрів України № 200 (2022) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/200-2015-п#Text>

18. Деякі питання Міністерства у справах ветеранів, Постанова Кабінету Міністрів України № 1175 (2022) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1175-2018-п#Text>

19. «Про подальший розвиток психологічної служби внутрішніх військ МВС України» Наказ командувача внутрішніх військ МВС України № 531. (2012). (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0743-20#Text>

20. «Про внесення змін до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 28 вересня 2012 року № 751», Наказ МОЗ 2016 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0530-17#Text>

21. Сорокін П. А. (1992). «Человек. Цивилизация. Общество», редактор Согомонова А. Ю, Москва

22. Буряк О.О, Гіневський М.І. (2014). Соціальна адаптація армії України до нових умов існування, Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил, Вип. 4., С. 160-166

23. Рубцов В.С. (2009). Адаптация кадровых военнослужащих и конверсия военных объектов ,372 с.

http://ifsa.kiev.ua/files/IFSA_2009.pdf.

24. Шевчук В. І., Беляєва Н. М., Яворовенко О. Б. (2017). Соціальна

реабілітація та її місце в комплексній реабілітації інвалідів-учасників антитерористичної операції, Збірник наукових праць співробітників НМАПО імені П. Л. Шупика. Вип. – № 27. – С. 161-173.

25. White, T. (2014). The buddy system. Veterans help veterans combat PTSD. Stanford Medicine, Balancing Act. The immune system. Retrieved from <https://stanmed.stanford.edu/2014fall/the-buddy-system.html#>

26. Інформаційне управління Апарату Верховної Ради України (08 грудня 2021) Питання визнання учасниками бойових дій, надання статусу учасника бойових дій та виплати відповідних одноразових грошових допомог розглянуто на слуханнях у Комітеті з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів Верховна Рада України

Офіційний вебпортал парламенту України
https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/217522.html

27. Урядовий портал 2020, Мінветеранів і Координатор проектів ОБСЄ в Україні працюватимуть над розбудовою національної системи реабілітації постраждалих внаслідок збройної агресії на сході України, офіційний сайт КМУ,

<https://www.kmu.gov.ua/news/minveteraniv-i-koordinator-proektiv-obsye-v-ukrayini-pracyuvatimut-nad-rozbudovoyu-nacionalnoyi-sistemi-reabilitaciyi-postrazhdalih-vna-slidok-zbrojnoyi-agresiyi-na-shodi-ukrayini>

28. Міністерство соціальної політики України. (2017). Санаторно-курортне лікування учасників АТО, офіційний сайт міністерства соціальної політики України

<https://www.msp.gov.ua/content/sanatornokurortne-likuvannya-uchasnikiv-ato.html>

29. Міністерство у справах ветеранів України. 2021. Ветеранські простори, офіційний сайт мін ветеранів

<https://mva.gov.ua/ua/veteranski-prostori>

30. Федерація футболу учасників АТО. (2021). ФК “СЛОВ’ЯНСЬК

АТО” –Перший в історії володар кубка АТО офіційний сайт Федерації футболу учасників АТО, <https://football.ukrazom.org/news>

31. Офіційний сайт арміінфо. (2020). З медичної реабілітації в Болгарії повернулися українські захисники, інтернет-ресурс «Армі-інфо», <https://armyinform.com.ua/2020/02/24/z-medychnoyi-reabilitacziyi-v-bolgariyi-povernulysya-ukrayinski-zahysnyky/>

32. Інтернет-ресурс «Життя після АТО». (2020). Як працює безкоштовна дельфінотерапія для українських військових (м. Одеса), офіційний сайт «Життя після АТО», <https://life-after-ato.com.ua/post/905>

33.Правова група «СІЧ». (2020). Ми створили посібник для учасників бойових дій, котрі отримали на війни поранення, офіційний сайт правової групи «СІЧ», <https://sich-pravo.org/metodychni-rekomendatsiyi-pryznachennya-vlk-ta-prysudzheniya-odnorazovoyi-groshovoyi-dopomogy-2-chastyna/>

33. Оксана Миколюк. (2019). Насторожена повага, офіційний сайт газети день, <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/nastorozhena-povaga>

34. ГО “Юридична Сотня”. (2018). “Біла книга: аналіз системи державної підтримки ветеранів та їх родин в Україні”. <https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2019/06/Bila-Knyga-Legal100.pdf>

35.Красильщиков А.Л. (2005). “Соціальна адаптація звільнених у запас військовослужбовців (проблеми та досвід їх вирішення в Україні та зарубіжних країнах)”. Демографія та соціальна економіка № 2.,С. 117-125.